

OSMANLI MÜNEVVERİ CUMHURİYET AYDINI BİR MÛSİKÎŞİNAS: KÂZIM UZ

Mehmet ÖNCEL
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye
mehmet.oncel@izu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8167-3503>

<i>Atıf</i>	Öncel, M. (2022). Osmanlı Münevveri Cumhuriyet Aydını Bir Mûsikîşinas: Kâzım Uz. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12 (4), 1046-1055.
-------------	---

ÖZ

Köklü bir geçmişe dayanan Türk mûsikîsi tarihi alanında aydınlatılmayı bekleyen vakalar bulunmaktadır. Olaylar ve kişiler üzerinden yapılmış çalışmalar bu aydınlanmaya destek olsa da eksik kalan yönler mutlaka vardır. Gerçekleştirilen literatür taramasında Muallim Kâzım, Muallim Hoca Sakallı Kâzım Uz gibi isimlerle de anılan Kâzım Uz'un mûsikî tarihimizde önemli bir yer tuttuğu tespit edilmiştir. Özellikle neşrettiği kitaplarla mûsikînin teorik alanına hizmet eden Uz, dönemin dergilerinde kaleme aldığı makalelerle tarih yazıcılığı görevini üstlenmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet arası geçiş döneminde önemli bir figür olan Uz, özellikle erken Cumhuriyet yıllarında gerçekleştirilmek istenen Mûsikî İnkılâbı hususunda Türk mûsikîsi safında yer almış bir aydın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, Kâzım Uz'un dönemin dergilerinde mûsikîye dair kaleme aldığı makaleler ile sınırlandırılmıştır. Dergilerdeki yazılar üzerinden Uz'un mûsikî algısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu makale, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve veri analizi yöntemleri kullanılarak kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Türk Mûsikîsi, Osmanlı Mûsikîsi, Müzik Eğitimi, Kâzım Uz.

AN OTTOMAN INTELLECTUAL REPUBLICAN INTELLECTUAL MUSICIAN: KAZIM UZ

ABSTRACT

There are cases waiting to be clarified in the field of Turkish music history, which has a deep-rooted past. Although studies on events and people support this enlightenment, there are definitely missing aspects. In the literature review, it has been determined that Kazım Uz, who is also known by names such as Muallim Kazım, Muallim Hoca Sakallı Kazım Uz, has an important role in our musical history. Serving the theoretical field of music especially with the books he published, Uz undertook the task of historiography with the articles he wrote in the journals of the period. Uz, an important figure with his life in the transition period between the Ottoman and the Republic, appears as an intellectual who took part in the side of Turkish music, especially on the subject of the Music Revolution, which was wanted to be realized in the early Republican years. In this study, which was limited to the articles written by Kazım Uz in the journals of the period, Uz's musical perception was tried to be revealed by using the qualitative research methods of document analysis and data analysis.

Keywords: Music, Turkish Music, Ottoman Music, Music Education, Kâzım Uz.

GİRİŞ

Yüzyıllardan beri mûsikî ilminin gerek nazârî gerekse amelî yönüne hizmet eden, bu ilmin terakkisine katkı sağlamış pek çok mûsikîşinas bulunmuştur. Tarihsel sürece bakıldığında bu teraküm ve birikim hatırı sayılır bir şekilde günümüze kadar değişerek ve gelişerek ulaşmıştır. Ancak mûsikîşinas ve ilim adamlarının eserleri arzu edildiği şekilde inkitaya uğramadan bizlere tamamen ulaşmıştır denilemez. Bunların muhtelif sebepleri ve arızaları bulunmakla beraber kanaatimizce bu eserlerden özellikle hüsnü kabul görmüş ve kulaktan kulağa iletilen eserlerin mevcudiyetini koruduğu görülmektedir. Bazı eser ve isimlerin çoğu da gerek kaynak yetersizliğinden gerekse ilgisizlikten tarihin tozlu sayfaları arasında kaybolmuşlardır. Özellikle bir geçiş dönemi olarak adlandırabileceğimiz Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında neşvünema bulan aydınların bazıları, bu kayboluş sürecinde başrolü oynamışlardır. Ancak günümüzde yapılan gayretli çalışmalarla mûsikî tarihimizi aydınlatma ve bu ilme hizmet etmiş mûsikîşinas kimseleri yaşatma adına muhtelif çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır.

Muallim Kâzım Uz da tam olarak bu geçiş döneminde yaşamış ve mûsikî ilmine hizmet etmiş mühim şahsiyetlerdendir. Osmanlı Devleti'nde bir münevver, erken Cumhuriyet döneminde bir aydın olarak karşımıza çıkan Uz, 69 yıllık ömrünü mûsikîye adanmış ve bu alanda kıymetli çalışmalara öncülük etmiştir. Bu zamana kadar baktığımızda Kazım Uz ve eserlerine dair literatürde çeşitli araştırma ve incelemelere yer verilmiştir. Bunlardan ilki Kâzım Uz'un *Musikî Istılahatı* isimli eserinin 1964 yılında Gültekin Oransay tarafından hazırlanmış olan düzeltilmiş ve genişletilmiş baskısıdır. Bunun dışında Yılmaz Öztuna *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*'nde ve Nuri Özcan *TDV İslam Ansiklopedisi*'nde Uz'un hayatına dair ansiklopedik bilgiler vermişlerdir. Emrah Hatipoğlu'nun *Mûsikî Nazariyatı* isimli eseri, Kubilay Kolukırık'ın "Muallim Kâzım Uz'un "Mûsikî Nazariyatı" Adlı Eserinin İncelenmesi", Yavuz Demirtaş'ın "Muallim Kâzım Uz ve Mûsikî" ve Ubeydullah Sezikli'nin "İsmail Kâzım Uz ve İbtidâî Nota Dersleri İsimli Eseri" başlıklı makalesi, Faysal Arpağuş'un *Ma'lûmât Mecmuası'nın 1-500 Sayılarında Yer Alan Türk Mûsikîsi ile İlgili Makâleler* başlıklı yüksek lisans tezi de bu alanda yapılmış çalışmalar arasında olup, bu çalışmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve veri analizi yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışma, Muallim Kâzım Uz'un muhtelif dergilerde kaleme aldığı makalelerinin incelenmesi sonucu onun mûsikî algısının ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Ancak bu doğrultuda Uz'un makalelerinin yanında tüm eserlerinin incelenip günümüz literatürüne kazandırılması, makale hacminin fevkinde olup müstakil bir kitap çalışmasıyla ele alınması önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre bu makalede evvelen Kâzım Uz'un kısaca tarihçe-i hayatı, ardından makaleleri üzerinden mûsikî algısı ele alınacaktır.

KÂZIM UZ'UN HAYATI

1873 yılında İstanbul'un Fatih ilçesinin Draman semtinde memur bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Kâzım Bey'in babası Anbar Memuru İşkodralı Mustafa Ağa, annesi ise Müeyyed Hanım'dır. (Sezikli, 2017: 21). Adliye Müsteşarı Hacı Şükrü Efendi'nin kızı Lâmia Hanım ile evli olup, Refi' ve Sâtiya isminde iki çocuğu dünyaya gelmiştir (Demirtaş, 2015: 100).

Eğitimi Hâfızpaşa İbtidâî Mektebi ve Fatih Askerî Rüşdiyesi'nde ikmalinin ardından, 1892 yılında babasının vefatı üzerine devam ettiği Dârüşşafaka'dan mezun olmuştur. Hemen akabinde Posta ve Telgraf Nezareti'nde Muhasebe Kalemligi'nde göreve başladı. Buradaki görevi esnasında üstün başarılarından ötürü "Gümüş İftihar Madalyası" ile taltif edilmiştir. Kâzım Bey, bu görevi esnasında mûsikîye dair ilk sözlüğü *Ta'lim-i Mûsikî Yâhut Mûsikî Istılahâtı* eserini yayınlamıştır. Bu görevden kısa bir süre sonra mûsikî ilmine vukufiyetinden ötürü Muzika-yi Hümâyun'a atandı (İnal, 2019: 219). 30 Temmuz 1893 yılında atandığı bu görevinde henüz ikinci yılını doldurmadan, 13 Mart 1895'te istifa eder (Sezikli, 2017: 21) ve aynı yıl sınavlara girerek Ankara İdadisi Türkçe, Usuli defteri ve Coğrafya muallimliğine; ardından Mercan İdadisi riyaziye muallimliği görevine başlamıştır (İnal, 2019: 219). Sırasıyla Ankara Mekteb-i İdâdîsi (1895), Topkapı Merkez Rüşdiyesi (1896), Mercan İdâdîsi (1900), Dârüşşafaka (1898-1902) ve son olarak Topkapı Rüşdiyesi'nde (1909) muhtelif dersler vererek 1909 yılında Maarif Nezareti'ndeki görevinden ayrılmıştır. Muallimlik vasfının kendisi ile müsemma olması

hasebiyle bu kutsal görevini bırakmamış, Vefâ İdâdîsi ve Bezmiâlem Kız Sultânîsi'nde vazifesini sürdürmüştür (Özcan, 2012: 254).

Maarif Vekâleti'ndeki memuriyeti esnasında muallimlik dışında başka vazifelerde de görev alan Uz, bu kuruma bağlı olarak, Maârif Nezareti Mektûbî Kalemi Kâtip Yardımcılığı, Rasathâne-yi Âmire Kâtipliği, Maârif Nezâreti Sicil-i Ahvâl Şubesi Mümeyyizliği, Mekâtib-i Rüşdiyye Müfettişliği de yapmıştır (Sezikli, 2017: 22).

Dönemin gençliğinin gelişimine kendini özellikle eğitimci vasfıyla adayan Uz, aynı zamanda mûsikîşinaslığı ile de ön plana çıkmış bir şahsiyettir. Mûsikî eğitimine 1887 yılında Dâruşşafaka'dan hocası Zekâi Dede'nin rahle-i tedrisinde başlamış ve hocasının vefatına kadar evinde yapılan meşklere bilâ-fâsıla katılmıştır (Demirtaş, 2015: 101). Bu derslere ilaveten Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den mevlevî âyinlerinin pek çoğunu ve mûsikîmizin nadir önemli eserlerini repertuarına katmıştır. Bahâriye Mevlevîhânesi'nde icra edilen mukabelelere bariton sesiyle âyinân olarak dahil olmuştur. Mehmet Nermi Haskan, onun tam olarak Mevlevî olmadığını sadece muhibbân sınıfında olduğunu belirtmiştir (Haskan, 2009: 195).

Memuriyetten emekli olduktan sonra vaktinin çoğunu mûsikîyle geçiren Uz, “Koska'da açtığı Dârü'l-Mûsikî adlı mektepte, aralarında Sadeddin Kaynak'ın da bulunduğu birçok kıymetli talebe yetiştirdi,” (Haskan, 2009: 195).

Bestekârlık sahasında da kudretini izhar eden Uz, ilâhi, marş, durak, âyin, operet, saz semâisi, peşrev ve şarkı gibi mûsikîmizin muhtelif formlarında birçok eser bestelemiştir. Onun kanaatimizce mûsikî sahasındaki en önemli eseri Hâfız Musullu Osman Dede Efendi'nin isteği üzerine bestelediği Sultânî-Yegâh Âyîni'dir. (Özcan, 2012: 254). Yılmaz Öztuna, Uz'un eserlerinin 200'ü bulunduğunu belirtmiş olsa da tespit ettiğimiz kadarıyla tamamı günümüze ulaşmamıştır (Öztuna, 2006: 463). Mûsikî nazariyesi üzerine de çalışmalar yapan Uz, Hüseyin-Buselik (Öztuna, 2006: 463) ve Tahir Gerdaniye (Sözer, 1986: 755) makamlarını terkip etmiş ve Türk mûsikîsine kazandırmıştır.

Yukarıda zikredilen malumata ilaveten, yaşadığı dönemde birçok gazete ve dergide makaleler kaleme almıştır. Bu çalışmanın kapsamı çerçevesinde Kâzım Uz'un ortaya konulacak yönü, bahsi geçen makaleleri üzerinden onun nasıl mûsikîşinas bir münevver olduğu meselesidir. Bunun en bariz göstergelerinden birisi ise *Ma'lumat Mecmuası*, *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası* ve *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası* gibi dönemin önemli süreli yayımlarında kaleme aldığı mûsikî hakkındaki yazılardır. Kâzım Uz'un ulaşılabilen makaleleri incelediğinde bahsi geçen süreli yayınlarda toplamda 21 adet yazı kaleme aldığı görülmektedir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Muallim İsmail Kâzım Uz'un Kaleme Aldığı Yazılar

Makale Başlığı	Künye Bilgileri
? ¹ İçeriği: Türk mûsikîsi perdeleri hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 224 (1900)
? İçeriği: Türk mûsikîsi perdeleri hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 225 (1900)
? İçeriği: Türk mûsikîsi perdeleri hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 226 (1900)

¹ Muallim Kazım Uz'un *Malumat Mecmuası*'nda Ebu Refi' Kâzım adıyla yayınladığı makaleler başlıksız olarak kaleme alınmıştır. Bu makalelerde karışıklık olmaması adına başlık kısmına soru işareti (?) konulmuş ve ilaveten tarafımızca içeriğini gösteren bilgi notu da eklenmiştir.

İçeriği: Türk mûsikîsi perdeleri ve miyâsü's-savt hakkında	
?	
İçeriği: Türk mûsikîsinde ahenk ve akort düdüğü hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 227 (1900)
?	
İçeriği: Batı mûsikîsinde ahenk hakkında.	Ma'lûmât Mecmuası, s. 229 (1900)
?	
İçeriği: Mûsikî seslerini ortaya çıkaran unsurlar hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 231 (1900)
?	
İçeriği: Makam ve taksim hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 256 (1900)
?	
İçeriği: Makam hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 257 (1900)
?	
İçeriği: Taksim ve beste hakkında	Ma'lûmât Mecmuası, s. 258 (1900)
Klâsik Musiki Kaynağına Doğru (Hüseyin Baykara – Abdülkadir Mûragî ² – Gülamî Şadi)	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 25 (1937)
Farabi	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 41 (1938)
Son Asır Musikî Ricalinden Dede Efendi – Eyübî Mehmet Bey – Eyübî Zekâi Dede Efendi	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 43 (1938)
Opera-Kârnatik	Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası, s. 26 (1938)
Türk Musikisinin Bazı Safhaları	Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası, s. 27 (1938)
Türk Musikisine Doğru (Zekâizade Ahmet İlhamî – Doktor Emin Kılıç – Vitimor ve Hantington)	Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası, s. 28 (1938)
Klasik Türk Musikisinin Avrupa Musikisi Karşısında Vaziyeti	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 48 (1939)
Türk Musikisine Yakın Bir Bakış	Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası, s. 33-34 (1938-39)
Son Asır Musikî Ricalinden (Dede Efendi Derviş Olması – Saraya İntisabı)	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 50 (1939)
Avrupa Musikisinin Majör, Minörü ve Türk Makamları	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 52 (1939)
Türk Mûsikîsinin On Senelik Harp Zamanına ait Mesaisi	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 56 (1939)
Türk Mûsikîsi Makamları	Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası, s. 63 (1940)

² İstifade edilen kaynaktan “Mûragî” yazılmışsa da doğrusu “Merağî” olmalıdır.

MÛSİKİŞİNAS MUALLİM İSMAİL KÂZİM UZ'UN AYDIN YÖNÜ İLE ELE ALINMASI

Kazım Uz, Türk mûsikisinde önemli isimlerin rahle-i tedrisinde hem amelî hem de ilmî konuları derinlikli olarak öğrenmiştir. Hatta ilmi konulardaki göstermiş olduğu cühd ve sarf-ı nazar daha ziyadedir denilebilir. Osmanlı Devleti'nde başlayan Batılılaşma hareketleri ile birlikte mûsikînin de yönü Batı'ya dönmüş ve Türk mûsikîsi ikinci planda kalmaya başlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nde nihai halini almaya başlayan Batılılaşma hareketleri ve bunun Cumhuriyet'e yansımaları olan *mûsikî inkılâbı* konuları, dönemin diğer aydınları gibi Uz'un da üzerinde durduğu temel meselelerdendir.

Genç Cumhuriyet, ihtişamın ve azametinin simgesi Osmanlı Devleti'nden kalan terekeyi enkaz olarak değerlendirmiştir. Sanatsal ve kültürel hayatı değiştirmek için yönünü kat'i bir şekilde Batı'ya çevirerek onun işaret ettiği yolda ve güzergahta hızını ve ivmesini almıştır. Dönemin Batılı politikalarını ithal ederek adeta geçmişin üzerine sünger çekmiş veyahut Batı dünyasının boyasıyla boyalanmayı kendine şiar edinmiş Cumhuriyet aydınları nev-zuhûr etmiştir. Bunların kahir ekserisi, Ziya Gökalp'in fikirlerini temel alarak yeni bir millî kültür oluşturmayı hedeflemişlerdir. Gökalp'e göre (2019: 141) Batı mûsikîsi Türk topraklarına girmeden evvel, bu topraklarda var olan iki müzikten bahsetmek mümkündür: *"Bunlardan biri Farabi tarafından Bizans'tan alınan Şark mûsikîsi, diğeri eski Türk mûsikîsinin devamı olan (halk melodileri)nden ibarettir."* Türk mûsikîsini hasta ve gayrı millî olmakla itham eden Gökalp'e göre (2019: 143) mûsikî alanında yapılması gereken bellidir:

"Halk musikisi harsımızın, Garp musikisi de yeni medeniyetimizin musikileri olduğu için, her ikisi de bize yabancı değildir. O hâlde, millî musikimiz, memleketimizdeki halk musikisiyle Garp musikisinin imtizacından doğacaktır. Halk musikimiz, bize birçok melodiler vermiştir. Bunları toplar ve Garp musikisi usulünce (armonize) edersek hem millî hem de Avrupalı bir musikiye malik oluruz."

Gökalp'in filizlendirdiği bu ortama³ Falih Rıfkı Atay ve Halil Bedii Yönetken gibi dönemin birçok aydını dâhil olmuş (Ayas, 2016: 138) ve kimi aydınlar Gökalpçi düşüncüyü desteklerken Rauf Yekta Bey ve Mahmud Ragıp Gazimihal gibi kendi kadim medeniyetinin değerlerinin zarafet ve güzelliğine sahip çıkan mûsikîşinaslar ise Türk mûsikîsinin özgünlüğünü savunmuşlardır.⁴ Gazimihal ile aynı yola hizmet eden Muallim Kâzım Uz da *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*'nda kaleme aldığı Farabi başlıklı makalesinde, Türk mûsikîsinin kendine has rengin ve latif nağmelere sahip olduğunu savunmuştur. Olası bir mûsikî devrimi bu özelliğin ve güzelliğin yitip gitmesine neden olacağını belirtmiştir (Uz, 1938a: 197). Yine mûsikî inkılâbı ile bağdaştırılabilecek ve Gökalp'e cevap niteliğinde değerlendirilebilecek bir başka husus, Uz'un Farabi hakkındaki görüşleridir. Gökalp'in *Türkçülüğün Esasları* başlıklı eserinde belirttiği, "Farabi tarafından Bizans'tan alınan Şark musikisi" ibaresine cevaben Uz, mûsikî ilmine Farabi'nin katkılarını ve bu katkıların Batılılar tarafından görmezden gelindiğini hatırlatmıştır. Özellikle *Mûsikîl Kebîr*'de Farabi nakilcilikten ziyade muhakkik ve müdakkik yönünü ortaya koyarak Batı'nın eksik yönlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Kazım Uz ayrıca, Gökalp'ten farklı olarak mûsikîmizin Batı mûsikîsi kurallarınca armonizasyonunun imkânsızlığını da şu şekilde savunarak ifade etmiştir. (Uz, 1938a: 197-8):

"Bizde şimdi musikimize Avrupa armonisi gibi bir armoni ilâve etmek arzusunda bulunsak: tabîî seslerimizi bırakıp doğrudan doğruya garp perdelerini kullanmamız icab eder. Bu perdelerle de belli başlı rengin ve latif nağmeli makamlarımız yapılamayacağından Avrupa'nın armonili mûsikîsini kabulden başka çare kalmamış olacaktır."

Aynı tarihlerde mûsikî inkılâbı ile bağlantılı olarak başlatılan mûsikînin modernizasyonuna dair çalışmalar hakkında da yorumlarda bulunan Uz, Türk mûsikîsinin nazarî ve formal derinliğine değinerek modernleşme adı altında gerçekleştirilmek istenen basitleştirmeye de karşı çıkmıştır (Uz, 1939: 265):

³ Millî Mûsikî ve Mûsikî İnkılâbı konularında yapılmış detaylı bir çalışma için bkz.: Ayas, G. (2014). *Mûsikî İnkılâbı'nın Sosyolojisi: Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim*. Doğu Kitabevi, İstanbul.

⁴ Detaylı bilgi için bkz.: Gazimihal, M. R. (1924). "İlimde Sathiliğin Mahzurları", *Millî Mecmuası*, 2 (15): 234.

“Ben yeni musiki diye ayrıca bir musikinin vücuduna kani değilim. Bundan maksat, yeni, ezik, baygın nağmeli şarkularımız ise bu, kuvvetli klasik eserlerinin karşısında kudretsiz cılız kalan bir şeklidir”.

Her iki mûsikî türüne hâkim olan Uz, Batı mûsikîsinin tasnif ve tertip yöntemine her zaman hayran kalmışsa da bu yöntemin Türk mûsikîsinde uygulanamayacağını ısrarla vurgulamıştır. Her milletin mûsikîsinin ayrı bir değeri olduğu ve birinin diğerine üstün olamayacağı görüşü ile kendi nezdinde bu tartışmaya son noktayı koymuştur.

Ancak onun modernizasyona karşı mücadelesi hiçbir zaman sonlanmamıştır. Türk topraklarında hüküm süren Batılılaşma ve modernleşme olguları mûsikî alanımıza yanlış sirayet ettiği için beraberinde yozlaşmayı da getirmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Türk mûsikîsinin geniş nazarî ve formal yapısına ket vurulmasıyla bu mûsikî avam ve istenmeyen bir mûsikî olmuştur (Uz, 1938b: 42-3):

“Şarkı musikisinin, musikimizi temsil etmeğe başladığı anlar, Türk musikisinin devre-i i'tilâsının sonu olmuştur. ... musiki namına şarkıdan başka bir şey duymayan ve görmeyenlerin Türk musikisinde ikbal ve itibara lâyık bir fazilet hissetmemeleri yüzünden Türklerin Türk musikisi aleyhinde bulunmaları pek tabii olmuştur.”

Cumhuriyet'in ilânını takiben başlayan Batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve mûsikîmizde de bu yönde yapılmak istenen çalışmalara dair Uz, kanaatimizce son sözünü 1939 yılında *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*'nda yayınlanan “Avrupa Musikisinin Majör, Minörü ve Türk Makamları” başlıklı yazısında dile getirmiştir. Mûsikî inkılâbı adı altında yapılmak istenenin Türk mûsikîsinin ilgası olduğunu belirten Uz, bu hareketin, başta mûsikî alanında olmak üzere tüm alanlarda Türk olanın gelişimine bir darbe niteliğinde olduğunu savunmuş ve yanlış gördüklerini açıkça ifade etmiştir (Uz, 1939a: 145):

“Türk musikisinin ilgası değil, ilmî ve medenî her türlü faziletlere Türkün önder oluşunu düşünerek Türk olan Farabînin, İbni Sina ve Safyü'ttin-i Abdülmümin'in ve Hoca Abdülkadirin ve oğlu Abdülazizin ve onun oğlu Mahmudun dahiyane emekleriyle Türk musikisinin riyazî ve hikemî sahada vücade getirdikleri; Avrupa müze ve kütüphanelerinde yüce mevkiler kazanan (Şerefiye, Kitabüledvar, Mekasidüelhan, Camiülelhan, Nekavetüledvar, Mekasidüledvar) nam mecmualarını göz önüne alarak musikimizin terekkesi için Türk ibdaatına bu darbeyi vurmak isteyenlerin bu fazilete hörmet etmeleri lâzım gelirdi.”

Buraya kadar döneminin sorunlarına ilgili bir şahsiyet olarak karşımıza çıkan Uz, bu sorunları çağdaşları gibi bir problematik halde bırakmamış, kendi veçhesinden çözümler sunmuştur. Türk mûsikîsini tasnif ve tertip bakımından Batı mûsikîsinden geride olduğunu kabul eden Uz, ilaveten bu durumun nazarî eğitim alanında da sorunlar doğurduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu problemin temelindeki etmenlere de değinmiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Ona göre Türk mûsikîsinin nazarî alanındaki bu tasnif ve tertip problemleri mûsikîmizin eğitiminde çeşitli zorluklar ortaya çıkartmaktadır (Uz, 1940: 147). Tespit edilen bu zorlukları aşmanın yolu, eski sınıflandırmalardan kurtularak sağlanabilir. En temelde Batı mûsikîsinde gelişmiş olan soprano, alto, tenor ve bariton şeklindeki ses sahalarının Türk mûsikîsinde olmadığını belirtirken buna benzer bir sistemin geliştirilmesinin mûsikîmizin gelişiminde ve çağını yakalamasında önemli bir basamak olacağını ifade etmiştir (Arpaguş, 2004: 55).

Uz'un, mûsikî hakkındaki yazılarına bakıldığında yalnızca dönemin sorunları ve nazariyat gibi konulara değinmediği görülmektedir. Tespit edilen 21 makalesinin altısı, Türk mûsikîsinin tarihi ve tarihselliği hakkındadır. Burada tarihsellikten kasıt, mûsikîmizin barındırdığı unsurlar neticesinde tarihe tanıklık etmesidir. 1939 yılında *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*'nda yayınlanan “Türk Mûsikîsinin On Senelik Harp Zamanına ait Mesaisi” başlıklı makalesinde Türk mûsikîsinin bu yönünü şu sözlerle ifade etmiştir (Uz, 1939d: 72):

“Müstakbel nesillere Türklerin on senelik harp sergüzeştinden haber verecek ancak zamanımızda ehemmiyeti maalesef takdir edilmeyen ve bugün kıymeti katiiyen bilinmeyen -âtide takdire mazhar olacak zamanın gelmesine katiiyen emin olduğum- Türk mûsikîsi olacaktır ve namütenahi vatan elemiini yine milletimizin öz malı ve sanihası olan Türk mûsikîsi terennüm edecektir.”

Aynı makalede bu konuya hizmet eden besteleri zikrederken kendisinin de “Bir Kara Günün Senei Devriyesi”, “Çanakale Destanı”, “Sakarya Marşı” ve “Anadolu Marşı” isimli eserleri bu amaçla bestelediğini belirtir.

Türk mûsikîsinin tarihine dair kaleme aldığı makalelerinde ise Hüseyin Baykara, Abdulkadir Meraği ve Gulamî Şâdi üçgeninde; Meraği'nin eserlerinin günümüze aktarılmasının hikâyesi (Uz, 1937: 3-4); Dede Efendi-Eyübi Mehmet Bey-Zekai Dede meşk zinciri (Uz, 1938e: 22-23); Opera ve Kârînatık formlarının tarihsel süreçlerinin karşılaştırılması (Uz, 1938c: 20-21); Zekaizâde Ahmet, İlhami Ersoy, Dr. Emin Kılınç, Vitimor ve Hantington arasında yaşanan bir olay üzerinden Türk mûsikîsinin Batılılar üzerindeki tesiri (Uz, 1938d: 52) ve Dede Efendi'nin mûsikîşinaslığı ve III. Selim ile “Zülfüdedir Benim Baht-ı Siyahım” güfteli eseri üzerinden yaşadığı olayın hikâyesi (Uz, 1939c: 76-78) gibi konulara değinerek gerek kişiler gerekse olaylar üzerinden mûsikî tarihimizi aydınlatma görevini üstlenmiştir.

Kâzım Uz'un *Ma'lûmât Mecmuası*'nda yayınlanmış dokuz makalesinin tamamı mûsikî nazariyesi ile ilgilidir. Türk mûsikîsine olduğu kadar Batı mûsikîsine de hâkim bir mûsikîşinas olan Uz, bu makalelerinde ağırlıklı olarak Türk mûsikîsindeki fikir ayrılıkları ve geç kalınmışlıklar üzerinden mûsikîmizin sistemsizliğinden ya da sistematikleşmemesinden yakınmaktadır (Arpaguş, 2004: 56). Müziğin teorik yönüne olan hâkimiyeti neşrettiği kitaplarıyla aşikâr olan Uz, Ebû Refî' Kâzım ismiyle *Ma'lûmât Mecmuası*'nda kaleme aldığı makalelerinde Türk mûsikîsi perdelerinin Batı mûsikîsi ile karşılaştırmalı incelenmesi (Kâzım, 1900a: 663-665), (Kâzım, 1900b: 651-653); Türk mûsikîsi perdelerinin frekans değerlerinin mikyâsü's-savt⁵ adlı alet ile ölçümü ve tasnifi (Kâzım, 1900c: 675-677); Türk mûsikîsi ve Batı mûsikîsinde akord olgusu (Kâzım, 1900d: 701-703), (Kâzım, 1900e: 740-742); makam, taksim ve beste üzerine nazari ve ilmi bilgiler (Kâzım, 1900f: 318-319), (Kâzım, 1900g: 342-343), (Kâzım, 1900h: 363-365) gibi konulara değinmiştir. Uz'un 1900 yılında *Ma'lûmât Mecmuası*'nda yayınlanmış dokuz makalesinin konularını oluşturmaktadır.⁶

Mûsikî nazariyesi ile ilgili kaleme aldığı *Mûsikî, İbtidâî Nota Dersleri, Mûsikî Nazariyatı*⁷ ve *Mûsikî İstîlâhatı* başlıklı eserlerinde eğitici bir rol üstlenmiş olan Uz, Batı müziği ve Türk müziği ayrımı gütmeyen çalışmalar yapmıştır. Mûsikî hakkında detaylı bilgilerin verildiği bu çalışmalarda en küçüğünden en büyüğüne mûsikî ile ilgilenen herkesin bilmesi gereken temel terimlere yer verilmiş, örneklerle bu tanımlar geliştirilmiştir. Bahsi geçen eserlerin detaylı incelemeleri yapıldığında

⁵ Çoğunlukla mikyâsü's-savt denilen âletler uzunca dört köşeli, iç tarafı oyuk olarak üretilmiş olup üst yüzeyinde milimetreye bölünmüş bir cetveli vardır (Detaylı bilgi için bkz.: Kâzım, E. R. (1900). *Ma'lûmât Mecmuası*, (226): 675-677.

⁶ Bu çalışma, Kâzım Uz'un yaşamış olduğu dönemde Türk mûsikîsinin geçirdiği evreler ve dönemin aydınlarından olan Uz'un bu hususa bakış açısı ile sınırlandırıldığı için mûsikînin teorik alanı ile ilgili yaptığı çalışmalar detaylıca verilmemiştir. Neşrettiği kitaplar ve özellikle *Ma'lûmât Mecmuası*'nde kaleme aldığı yazılar detaylıca incelendiğinde Uz'un nazariyatçı kimliği daha net anlaşılacaktır. *Ma'lûmât Mecmuası*'nda Kâzım Uz tarafından yazılmış makalelerin transkripsiyonu için yapılmış bir çalışma için bkz. Arpaguş, F. (2004). “*Ma'lûmât Mecmuası*'nın 1-500 Sayılarında Yer Alan Türk Mûsikîsi İle İlgili Makâleler”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

⁷ Bu kitap hakkında ilk olarak Kubilay Kolukırık bir makale yayınlamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Kolukırık, K. (2011). Muallim Kâzım Uz'un “Mûsikî Nazariyatı” Adlı Eserinin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (16), 101-114. Ayrıca yine aynı eseri Emrah Hatipoğlu ise tıpkıbasım çeviri ve inceleme olarak ele almıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Hatipoğlu, E. (2017). *Mûsikî Nazariyatı - Kâzım Uz*. https://play.google.com/books/reader?id=Nth7DwAAQBAJ&pg=GBS.PR3&hl=en_US, Erişim Tarihi: 02.07.2022.

görülmektedir ki Uz, basitten zora doğru bir ilerleme gerçekleştirmiş ve bir müzik öğretmeni gibi bu ilmin öğrenimi için gerekli materyalleri sunmuştur.

SONUÇ

Mûsikî tarihimizde aydınlatılmayı bekleyen birçok tarihsel olay ve şahsiyet bulunmaktadır. 69 yıllık ömrünü mûsikî ilminin her alanına adanmış Muallim İsmail Kâzım Uz da bu şahsiyetlerin başında gelmektedir. Bestekârlık, teorisyenlik, eğitimcilik ve hanendelik rollerinin dışında neşrettiği eserler ve muhtelif dergilerde kaleme aldığı mûsikî yazılarıyla dönemin sorunlarını açık bir şekilde duyurma ve çözme gayretinde olmuştur. Bu nitelikli vasıflarıyla Uz, Osmanlı Devleti münevveri ve Cumhuriyet aydını bir mûsikîşinas unvanını fazlasıyla hak etmiş birisi görünmektedir.

Bu çalışmanın sınırlılığı gereği üç farklı dergide Uz'un ulaşılabilen makalelerinin sayısı 21'dir. Genel olarak bakıldığında bu makalelerin yekûnu mûsikî tarihi, nazariyatı ve Türk mûsikisinde tasnif konuları özelinde üç ana başlık altında sınıflandırılabilir. Biraz daha detaylandırılırsa, Uz'un *Ma'lûmât Mecmuası*'nda yayınlanmış olan dokuz makalesi nazari konulara, *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası* ve *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*'nda yayınlanmış makalelerinden beşi mûsikî tarihine, kalan yedisi ise Türk mûsikisindeki tasnif eksikliğinin yarattığı problemlere değinmektedir.

Uz, Türk mûsikisine olduğu kadar Batı mûsikisine de hakimiyetinden dolayı bu alanlarda karşılaştırmalı analizler gerçekleştirmiştir. Muallim Kazım, Türk mûsikisinin özellikle teorik olarak Batı mûsikîsi gibi sistematik bir tasnife tabi tutulmasının zorunluluğunu ve bu konuda gerekli adımların ivedilikle atılmasını şiddetle önermiştir. Burada zikri geçen meseleler ele alındığında Gökalp'in yaptığıın ötesinde kendi müziğimizin özüne dokunmadan ancak geliştirilerek bir gayretin sarf edilmesinden bahsetmektedir. Ona göre Batı mûsikîsinin temel parametlerinden armonizasyon ve bunun bir gerekliliği olan tamperaman sistemi meselesi, bize ait ses ve duyguların intikalinde oldukça yetersiz olup tam anlamıyla bizi yansıtmada konusunda kifayetsiz kalmaktadır.

Kazım Uz'un üzerinde ısrarla değindiği bir husus da Türk mûsikîsinin sadece şarkı formuna indirgenerek algılanması meselesidir. Ona göre XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan şarkı formu, hakikati itibariyle ancak mûsikîmizin çok küçük bir cüz'ünü temsil edebilmektedir. Çünkü kadim ve köklü mûsikîmizin melodi dağarcığı, zenginliği, ruhu ve estetiğinin peşrev, kâr, beste, kâr-ı nâtık, âyin-i şerif gibi büyük formlar üzerinden anlaşılabilirdiğini ehemmiyetle vurgulamaktadır.

Mûsikî tarihi konusunda geçmiş dönemde gerçekleşmiş ve mûsikîmize etki etmiş olayları aydınlatırken dönemin sorunlarına da sessiz kalmamıştır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında çeşitli zümrelerce gerçekleştirilmeye çalışılan mûsikî inkılabı meselesinde, M. R. Gazimihal ve Rauf Yekta gibi Türk mûsikîsinin muhafaza edilmesine öncülük etmiştir. Uz, o dönemde gelenekli mûsikîmizin zor şerait altında korunmasına müteallik yapılan fiili ve zihni çabalarda önemli bir rol üstlenmiştir. Böylesi önemli bir hizmeti çoğunlukla meccanen yaparak, gelecek nesillerin bu kıymetli hazineden haberdar olmasına vesile olmuştur. Bundan ötürü Türk mûsikîsi tarihinde Uz'un adının hak ettiği şekilde vurgulanması ve anılması gerekliliği hissedilmiştir.

Tüm bu söylemler ışığında Muallim Kâzım Uz'un mûsikî algısı, dış dünyaya kapalı olmayan aynı zamanda geleneği de muhafaza eden bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Gerçekleştirilen bu çalışmanın neticesinde öneri kabilinden ortaya çıkan önemli bir bulgu da Uz'un kaleme almış olduğu tüm eserlerinin günümüz literatürüne kazandırılmaması konusundaki eksikliklerdir. Şüphesiz ki bahsi geçen eserlerin transkripsiyonu şeklinde gerçekleştirilecek bir çalışma, bu alanda ilerleme kaydedilmesine ön ayak olacak ve mûsikî tarihimizin araştırmacılar tarafından aydınlatılmasına vesile olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arpaguş, F. (2004). *Ma'lûmât Mecmuası'nın 1-500 Sayılarında Yer Alan Türk Musikîsi İle İlgili Makâleler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayas, G. (2014). *Mûsiki İnkılâbı'nın Sosyolojisi: Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim*. Doğu Kitabevi.
- Ayas, G. (2016). Musiki İnkılabı ve Rus Modeli: Karşılaştırmalı Müzik Sosyolojisi Açısından Bir Tartışma. *Bilig*, (77): 131-155.
- Demirtaş, Y. (2015). Muallim Kâzım Uz ve Mûsikî. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2): 97-109.
- Gazimihal, M. R. (1924). İlimde Sathiliğin Mahzurları. *Milli Mecmua*, 2 (15): 234.
- Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün Esasları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Haskan, M. N. (2009). *Eyüplü Musikişinaslar*. Eyüp Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü.
- Hatipoğlu, E. (2017). Mûsikî Nazariyatı - Kâzım Uz. https://play.google.com/books/reader?id=Nth7DwAAQBAJ&pg=GBS.PR3&hl=en_US, Erişim Tarihi: 02.07.2022.
- İnal, İ. E. K. (2019). *Hoş Sadâ Son Asır Türk Musikişinasları*. Ketebe Yayınları.
- Kâzım, E. R. (1900a). *Ma'lûmât Mecmuası*, (224): 663-665.
- Kâzım, E. R. (1900b). *Ma'lûmât Mecmuası*, (225): 651-653.
- Kâzım, E. R. (1900c). *Ma'lûmât Mecmuası*, (226): 675-677.
- Kâzım, E. R. (1900d). *Ma'lûmât Mecmuası*, (227): 701-703.
- Kâzım, E. R. (1900e). *Ma'lûmât Mecmuası*, (229): 740-742.
- Kâzım, E. R. (1900f). *Ma'lûmât Mecmuası*, (231): 787-789.
- Kâzım, E. R. (1900g). *Ma'lûmât Mecmuası*, (256): 318-319.
- Kâzım, E. R. (1900h). *Ma'lûmât Mecmuası*, (257): 342-343.
- Kâzım, E. R. (1900ı). *Ma'lûmât Mecmuası*, (258): 363-365.
- Kolukırcık, K. (2011). Muallim Kâzım Uz'un "Mûsikî Nazariyatı" Adlı Eserinin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (16), 101-114.
- Özcan, N. (2012). İsmail Kâzım Uz. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 42, ss. 254-255). (42): 254-255. TDV İslam Ansiklopedisi.
- Öztuna, Y. (2006). *Türk Mûsikîsi Akademik Klasik Türk San'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü*, c.2. Orient Yayınları.
- Sezikli, U. (2017). İsmail Kâzım Uz ve İbtidâî Nota Dersleri İsimli Eseri. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, (2): 14-44.
- Sözer, V. (1986). *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, c.2. Remzi Kitabevi.
- Uz, K. (1937). "Klâsik Musiki Kaynağına Doğru (Hüseyin Baykara – Abdülkadir Mürâğî – Gülamî Şadi)", *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (25): 3-4.
- Uz, K. (1938a). "Farabi", *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (41): 197-198.
- Uz, K. (1938b). "Türk Musikisine Yakın Bir Bakış", *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası*, (33-34): 42-43.

- Uz, K. (1938c). “Opera-Kârınatık”, *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası*, (26): 20-21.
- Uz, K. (1938d). “Türk Musikisine Doğru (Zekâizade Ahmet İlhami – Doktor Emin Kılıç – Vitimor ve Hantington)”, *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası*, (28): 52.
- Uz, K. (1938e). “Türk Musikisinin Bazı Safhaları”, *Gündüz Sanat ve Fikir Mecmuası*, (27): 37-39.
- Uz, K. (1938f). “Son Asır Musikî Ricalinden Dede Efendi – Eyübî Mehmet Bey – Eyübî Zekâi Dede Efendi”, *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (43): 22-23.
- Uz, K. (1939a). “Avrupa Musikisinin Majör, Minörü ve Türk Makamları”, *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (52): 145-147.
- Uz, K. (1939b). “Klasik Türk Musikisinin Avrupa Musikisi Karşısında Vaziyeti”, *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (48): 264-265.
- Uz, K. (1939c). “Son Asır Musikî Ricalinden (Dede Efendi Derviş Olması – Saraya İntisabı)”, *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (50): 76-78.
- Uz, K. (1939d). “Türk Mûsikîsinin On Senelik Harp Zamanına ait Mesaisi”, *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (56): 72-75.
- Uz, K. (1940). “Türk Mûsikîsi Makamları”, *Yücel Bilgi ve Kültür Mecmuası*, (63): 146-148.